

ОЦІНКА КОЛОНІАЛЬНОЇ ЕКСПАНСІЇ НІМЕЧЧИНИ ГРОМАДСЬКІСТЮ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.)

Валох Л.І., Плюта Н.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

Здійснено аналіз реакції британської громадськості на початок німецької колоніальної експансії в Африці (остання третина ХІХ ст.). Висвітлено експансіоністську риторику представників інтелігенції, громадських організацій, торгово-фінансових кіл, місіонерів Англії. Представники цих соціальних груп, здебільшого, відразу ж почали спонукати уряд до протидії експансії Німеччини і самі, не чекаючи рішень офіційної влади, діяли. Уряд Британської імперії іноді прагнув дистанціюватися від таких дій, а коли було вигідно, підтримував їх, використовуючи як непрямий важіль протидії німецькій колоніальній експансії. Але, навіть така політика, з метою запобігання погіршення взаємин з Німеччиною, здійснювалася урядом украй обережно.

Ключові слова: Велика Британія, Німеччина, експансіонізм, колоніальна політика, громадська думка.

Постановка проблеми. У 80-х рр. ХІХ ст. європейські держави розпочали поділ Африки. У своєму прагненні захопити стратегічно важливі території в цьому регіоні Велика Британія нашттовхнулася на подібні устремління Німеччини. За цих умов, непорозуміння з цією державою привернули пильну увагу англійської громадськості. Вивчення ставлення різних соціальних груп Великої Британії є актуальним, оскільки дає можливість прослідкувати наявність чи відсутність впливу громадської думки на урядові рішення стосовно колоніальних суперечностей пов'язаних із розподілом африканських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить історіографічний аналіз, окремі фрагменти даної проблеми розглядалися в працях російських істориків Улановської І.А. та Парфьонова І.Д. Вперше у вітчизняній науці, Троян С.С. досліджував політичну боротьбу в Німеччині з питань колоніальної політики в Африці у 1871-1890 рр., та висвітлив окремі аспекти заострення англо-німецьких протиріч. Англо-німецькі суперечності щодо розподілу сфер впливу в Африці у 90-х роках ХІХ ст. дослідили Л.Ю. Пигльована.

Серед робіт присвячених проникненню Німеччини до Східної Африки, слід відзначити працю Р. Купленда «Експлуатація Східної Африки». Вона написана на основі значної кількості архівного матеріалу, зокрема архіву генерального консула Великої Британії на Занзібарі – Дж. Кірка.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Вказані праці важливі для створення загальної картини політичного розвитку Великої Британії в останній третині ХІХ ст. Однак, недостатньо вивченими залишаються питання реакції британської громадськості на початок німецької колоніальної експансії в Африці (остання третина ХІХ ст.) та впливу громадської думки на політику уряду Британської імперії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завдання – дослідження експансіоністської риторики представників громадськості Британської імперії та її впливу на формування колоніальної політики уряду (остання третина ХІХ ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку 1880-х років «Німеччина в очах більшості англійців була не більше ніж значним і темпераментним сусідом, з яким було б нерозумно сваритися» [10, р. 302]. Середні та нижчі верстви

населення, за рідкісним винятком, спокійно поставилися до початку колоніальної експансії Німеччини [3, р. 209]. Про це свідчать і поодинокі публікації в пресі представників цих соціальних груп, і відсутність будь-яких публічних виступів, резолюцій.

Крім того, населення Великої Британії усвідомлювало могутність і силу імперії, було впевнене в беззаперечності британських прав на більшість африканських територій. Причиною такої байдужості, було також і те, що в 1884-1885 рр. увага населення Великої Британії була прикута до дебатів стосовно криз в Ірландії й Афганістані, загибелі генерала Гордона в Судані. Громадськість була готова навіть поступитися потенційними територіальними домаганнями з метою забезпечити мир і, як наслідок, безконфліктну можливість подальшої експансії. Лунали голоси на користь співпраці та надання допомоги Німеччині, що мала незначну кількість колоніальних володінь [1, с. 108].

Однак, наростаюче суперництво Франції, Німеччини, Італії, Португалії в Африці, зменшення можливостей Великої Британії протистояти цим державам, призвело до того, що наприкінці 1880-х років увага середніх верств населення перемістилася на експансіоністську політику уряду Солсбері. Заклики до розширення колоніальних володінь Великої Британії в Африці були викликані також «золотою лихоманкою», що охопила країну, в зв'язку з успішною діяльністю Сесіля Родса з розробки золотих і алмазних родовищ у Південній Африці.

Цим змінам масової свідомості також сприяла і церемонія закладення каменя майбутнього Імперського індійського колоніального інституту. Ця подія стала точкою відліку нового етапу імперської пропаганди. Інститут, на думку багатьох впливових учасників церемонії, повинен був стати «емблемою єдності та багатства імперії», «меморіалом величі імперії, досягнутого завдяки енергії представників англійської раси» [13, р. 4].

У цей же період таку позицію активно підтримувала Ліга імперської федерації. Так, на щорічних зборах у 1888 р. бурхливими оплесками віталися висловлювання на користь «посилення зв'язків різних частин імперії», підтримки «доцентрових тенденцій частин імперії в бік метрополії» [1, с. 111].

До 1890 р. інтерес населення Великої Британії до Східної Африки був періодичним і частковим. Обговорення ж Гельголандсько-Занзібарського

договору супроводжувалося проявами побоювання за цілісність британських колоніальних володінь, з'являлися шовіністичні настрої, і, як наслідок – невдоволення колоніальною політикою Німеччини в Африці [6, с. 221].

Одним із проявів зростаючої тривоги різних верств населення за майбутнє Британської імперії, в умовах посилення боротьби європейських держав за колонії, була публікація в 1890 р. книги відомого ідеолога імперіалізму Чарльза Ділка «Проблеми Великої Британії». Вперше були опубліковані похмурі прогнози відносно перспектив існування Британської імперії. Ч. Ділк, аналізуючи посилення військової могутності європейських держав, справедливо вбачав у цьому «основну загрозу існування Британської імперії». «Впродовж кількох наступних років Великобританія може бути втягнута у війну, – передбачав він, – і отримати удар, від якого вона не зможе оговтатися, одним з наслідків котрого буде втрата Канади та Індії та проголошення незалежності Австралії». Щоб запобігти цій катастрофі потрібно було «посилити увагу до захисту імперії», йшлося, перш за все, про військове посилення Британської імперії [5, р. 569-570].

Англійський історик Р. Ловел, аналізуючи зміни настроїв, що відбулися в британському суспільстві щодо колоніальної політики, небезпідставно вважав, що саме інтерес громадськості став причиною активної політики Солсбері в Східній Африці. Ще в 1885 р. німецькі дипломати в своїх меморандумах зазначали: «... лорд Солсбері в даний час повинен враховувати громадську думку у виробленні своєї політики» [8, р. 357].

Так, саме під тиском громадської думки (виступів в пресі місіонерів, представників Компанії, які діяли в Африці) Солсбері був змушений погодитися на організацію експедиції «з порятунку» Емін-паші. Думки певних верств громадськості прем'єр повинен був враховувати і при підготовці Гельголандсько-Занзібарського договору. Сам Солсбері відзначав із цього приводу: «...тепер демократія на вершині, що ставить кожний наступний британський уряд в усе більшу залежність від суспільної думки» [6, р. 221].

Визнаючи певний вплив громадської думки Великої Британії на зовнішньополітичний курс уряду, не можна перебільшувати цей фактор. Більшість англійців у 1890 р., як і раніше, залишалися байдужими до англо-німецьких протиріч в Африці [12, р. 300]. Безумовно, збільшився вплив на уряд представників фінансових та промислових кіл, які були зацікавлені в придбанні Великою Британією нових колоній. І саме з інтересами цих кіл уряд змушений був рахуватися у процесі реалізації зовнішньополітичних і колоніальних завдань.

Отож, масова суспільна свідомість англійців зазнавала трансформації. У період 1884-1886 рр. середні верстви населення Великої Британії сприймали колоніальну політику Німеччини як таку, що не суперечить британським інтересам. А ось починаючи з 1887 р. (з посиленням імперської пропаганди та загостренням боротьби за колонії) дедалі частіше лунали заклики до безкомпромисного відвоювання нових територій.

Порівняно нечисленні представники населення Великої Британії, які були зацікавлені в підпорядкуванні Африки британському капіталу, від-

разу ж, у 1884-1885 рр. виступили із протестами у зв'язку з колоніальною експансією Німеччини. Так, погляди певних верств інтелігенції, комерційних компаній висловлював і формував журналіст, відомий дослідник Африки Генрі Мортон Стенлі. У 1884 р. він перебував на службі у бельгійського короля Леопольда II і, де це було можливо, відстоював його інтереси. Крім того, він, як і більшість англійців, спочатку заохочував колоніальну експансію Німеччини. Але з 1886-1887 рр. його погляди на територіальні володіння Великої Британії в Африці та на розширення німецьких колоній змінилися. У 1887 р. він очолив експедицію з «порятунку» Емін-паші. У той період преса регулярно публікувала листи і звіти Стенлі про просування його експедиції. Його описи стану справ в Африці, яскраво показували втрату англійцями могутності, були націлені на те, щоб зачепити національну гордість британців. При читанні його звітів могло скластися помилкове враження переважаючого впливу на цьому материка не Великої Британії, а Німеччини [2, с. 144].

Одним з елементів організованої Стенлі компанії проти Гельголандсько-Занзібарського договору стала публікація його книги «В нетрях Африки». У ній розповідалося про труднощі освоєння Африки, про ті перешкоди, які довелося подолати автору книги і в процесі наукового дослідження глибинних районів цього материка, і в ході «спасіння» Емін-паші. Своїми описами Стенлі прагнув показати, як багато він зробив для того, щоб завоювати для Великої Британії пріоритетне «право» володіти землями Центральної Африки. І, відповідно, він хотів переконати урядовців в неприпустимості захоплення цієї території іншими державами (зокрема Німеччиною). Не випадково, що після видання цієї книги авторитет Стенлі ще більше зріс, цьому сприяли публікації в періодичних виданнях, що звеличували його як національного героя [4, р. 381].

Але, незважаючи на тиск, що чинився на уряд, Солсбері незмінно дотримувався виробленої ним тактики. Глава уряду розумів, що відстоювання сумнівних договорів Стенлі може порушити переговорний процес, в якому були зацікавлені і Велика Британія, і Німеччина. У підсумку, угоду з Німеччиною було укладено в найкращому для англійського та німецького боку варіанті, без врахування вимог Стенлі.

Крім Стенлі, схилити уряд до прийняття рішень, відповідних до британських інтересів, намагався ще один англійський мандрівник-натураліст Х. Джонстон. Необхідність посилення політичного впливу Великої Британії на більшу частиною Африки пояснювалося ним економічною та стратегічною потребою. Але Джонстон не тільки закликав уряд до активних дій, але і сам докладав зусиль до втілення окреслених ним планів. Так, на початку 1884 р. він вирушив у відрядження від Королівського географічного товариства у район Кіліманджаро з метою вивчення флори і фауни регіону. Уже в липні 1884 р. заступник голови Форін офіс Фіцморіс отримав від Джонстона лист, що містив опис фізико-географічних, економічних переваг регіону. Він стверджував, що ця країна така ж велика як Швейцарія, має виключно родючі землі та сприятливий клімат. Оцінюючи ці фактори, Джонстон робив

висновок, що впродовж декількох років «територія може стати французькою, англійською або німецькою» [4, р. 384]. З метою попередити захоплення цих земель Францією чи Німеччиною мандрівник уклав серію «договорів» біля підніжжя Кіліманджаро і в районі Тавета з місцевими вождями про перехід їх під владу султана Занзібару, що фактично означало включення цих земель в сферу інтересів Великої Британії [7, р. 14].

Серед громадських організацій, які незмінно тримали в центрі уваги колоніальну експансію Німеччини в Африці був Королівський колоніальний інститут. Свою позицію до колоніальної політики Німеччини він висловив відразу ж після телеграми Бісмарка від 24 квітня 1884 р., що декларувала розміщення Ангра-Пекени під протекторатом Німеччини. Колоніальний інститут заявив про «важливість цього регіону в політичних і комерційних інтересах Великої Британії та її південноафриканської колонії» і, як наслідок, закликав не допускати «іноземну державу до окупації цієї цінної гавані та прилеглих територій» [2, с. 146].

Не лише громадські організації та деякі приватні особи непокоїлися з приводу початку колоніальної політики Німеччини. Найсерйозніші побоювання висловлювалися групами великих промисловців і підприємців, серед яких виокремилися угруповання, пов'язані з напрямками британської експансії. Улановская І.А. вказує на існування «середньосхідного» угруповання, інтереси якого представляла Британська східноафриканська асоціація, утворена в 1885 р. Членами асоціації були представники промислових і фінансових кіл, які розраховували отримати значну вигоду з розробок африканських природних багатств. Засновниками Асоціації були: Вільям Маккінон, судовласник з Глазго, голова Індійської пароплавної компанії; Х'юттон, голова торгової манчестерської палати; Холмвуд, британський консул в Східній Африці; лорд Абердер, бізнесмен, колишній член кабінету міністрів і особистий друг Гренвіла; Ротшильд, депутат парламенту від Манчестера та інші впливові й відомі в Великій Британії підприємці [2, с. 149].

З лютого 1885 р. тобто паралельно з початком активного освоєння німцями Східної Африки, Х'юттон неодноразово звертався до уряду з проханнями захистити представництва британських купців у цьому регіоні. 14 квітня відбулася зустріч Х'юттона, Маккінона і Холмвуда з главою африканського департаменту Форін офіс Андерсеном та іншими співробітниками цього міністерства. У ході бесіди останні висловилися за «обережність дій асоціації» та відмовилися надати будь-які гарантії урядової допомоги, щоб уникнути конфліктних відносин з Німеччиною [12, р. 274].

Чиновники Форін офіс мали підстави вважати, що навіть у разі активізації німецьких конкурентів більш досвідчені англійські та індійські торговці зможуть витіснити їх з східноафриканських ринків [4, р. 427-428]. Підписаний в 1886 р. договір між двома країнами про розподіл сфер впливу в Східній Африці не цілком відповідав інтересам Британської східноафриканської асоціації: г. Кіліманджаро залишилася в німецькій зоні, Тавета стала прикордонним пунктом [12, р. 276].

Таким чином, уряд Великої Британії відмовився підтримати інтереси асоціації, а бізнес-

мени не вчинили авантюрних дій, в результаті чого Східна Африка опинилася відкритою для подальшої німецької експансії. Кабінет міністрів Солсбері обирав компроміс з Німеччиною, а не відстоювання інтересів Асоціації.

18 квітня 1888 р. Асоціація була реорганізована в Британську імперську східноафриканську компанію. Початковий капітал Компанії становив 250 тис. ф.ст. її пайовиками стали 35 осіб. Президентом був обраний Маккінон. 3 вересня 1888 р. кабінет міністрів Солсбері «дарував» хартію відповідно до якої, Компанії пропонувалося і в подальшому заключати договори з вождями, які сприяли б збільшенню британських територіальних володінь у Східній Африці [1, с. 142].

Крім торгових компаній за протидію проникненню Німеччини в Східну Африку висловлювалися британські та шотландські місіонери, що діяли в цьому районі. За даними англійського історика Дж. Морріса в районах експансії в той час діяло 360 місіонерських організацій та 12 тисяч місіонерів [11, р. 501].

Найбільш відомими релігійними діячами в Східній Африці були: перший єпископ Екваторіальної Африки Джеймс Ханнінгтон, англійський єпископ Кларк, єпископ Паркер (другий єпископ Східної Екваторіальної Африки), єпископ Університетської місії в Центральній Африці Ч. Смітис, архідиякон Фарлер (який перебував на африканському материка з моменту заснування Університетської місії в Усамбара в 1875 р.), шотландський місіонер Олександр Маккей [4, р. 421].

Як слушно зауважила Улановская І.А. «Саме британські місіонери сприяли значному посиленню впливу Англії в Кіліманджаро» [2, с. 150]. У руках представників місій концентрувалися великі капітали і землі. Це дозволяло їм поширювати свій контроль на медицину, заклади культури, залучати додаткові капітали, які вкладалися у видобувну промисловість, будівництво залізниць, портів. Велику увагу місіонери приділяли розвитку освіти. Прикладом їх активної діяльності була область Усамбара, де були побудовані церкви, школи, шпитали на загальну суму 50 тис. ф.ст. Перші ознаки тривоги, пов'язаної з початком здійснення Німеччиною колоніальної політики в Африці та побоювання, викликані страхом втратити наявну власність, з'явилися в середовищі місіонерів у січні 1885 р. [2, с. 151].

Наприкінці 1885 р. британські місіонери І. Фітч і Дж. Рей, виступили з протестом щодо дій німецького агента Юльке в областях Кіліманджаро, Чагга, Усамбара. На думку цих місіонерів, договори, укладені Юльке з вісьмома вождями племен про передачу їх територій Німецькій східноафриканській компанії, були фіктивні. В заяві Фітча і Рея йшлося про те, що Німеччина не має «законних прав» на ці землі, а значить дані території можуть бути оскаржені [2, с. 153].

Одним із способів спонукати уряд до активних дій у Східній Африці було використання трибуни парламенту. Зокрема, архимандрит Кентерберійський заявляв, що справжня мета німців – не боротьба з работоргівлею, а прагнення за допомогою блокади покращити становище Німецької східноафриканської компанії [11, р. 81].

Як бачимо, британські місіонери були яскравими представниками носіїв імперської свідомості.

Вони зайняли непримиренну позицію стосовно урядових компромісів з Німеччиною. На думку цих місіонерів дії кабінету міністрів, подібні підписанню договорів 1886 р. і 1890 р., його згода на участь у морській блокаді, відмова від негайної протидії Німецькій східноафриканській компанії були проявом «розграбування імперії» [6, р. 22]. Саме ця частина британського суспільства особливо завзято спонукала уряд до посилення експансії та загарбання нових територій, до протидії іншим країнам у проведених колоніальній політиці.

З певною тривогою та пильною увагою поставилася адміністрація і жителі Капської колонії Великої Британії до початку проникнення німців у Південно-Західну Африку. Про це свідчить зміст повідомлень, спрямованих чиновниками колоніальної адміністрації в міністерство колоній, в яких обґрунтовувалися пріоритетні права Капської колонії (тобто Великої Британії), а не компанії Людеріца на землі узбережжя Південно-Західної Африки [1, с. 145].

Британський політичний діяч, бізнесмен, засновник Британської південноафриканської привілейованої компанії Сесіль Родс, висловлювався не тільки за анексію південно-західного узбережжя, а й Бечуаналенду. Його аргументи на користь експансіоністських дій Великої Британії зводилися до того, що захоплення Трансваалю, в майбутньому могло загрожувати угодою бурів і німців і, як наслідок, поширенням володінь Німеччини від Ангра-Пекени до Делагоа-Бей. Це, в свою чергу, обмежило б розширення на північ кордонів Капської колонії [11, р. 82].

На користь активних дій адміністрації Капської колонії висловлювалися і британські торговці, які діяли на цьому узбережжі. Так, 16 травня відбулася зустріч делегації південноафриканських купців на чолі з членом парламенту Дональдом Керлі і Дербі. Торговці просили міністра колоній перешкодити перебуванню німців в Ангра-Пекені [11, р. 86]. Таким чином, британська адміністрація Капської колонії, її жителі вважали за необхідне посилення впливу Великої Британії в Південній Африці та протидію німецькій експансії.

Висновки з даного дослідження. Отож, початок колоніальної експансії Німеччини в Африці в 1884-1885 рр. був сприйнятий громадськістю Великої Британії спокійно і стримано. Основна

маса населення поки не вбачала в діях Німеччини в Африці прямої загрози економічним і територіальним інтересам Британської імперії.

Зміни ставлення середнього класу Великої Британії до колоніальної політики Німеччини в Африці відбулися в 1886-1887 рр. Вони були викликані бажанням зберегти за Британською імперією, ті африканські території, які вже стали об'єктами її колоніальних володінь, і прагненням забезпечити сприятливі умови для здійснення нею подальших колоніальних загарбань на цьому континенті. Такий трансформації масової свідомості англійців сприяло поширення в країні імперської ідеології та пропаганда імперських цінностей. Внаслідок цього випадковий і частковий інтерес англійської громадськості до дій Німеччини в Африці змінився на посилення її уваги до колоніальної політики, яка здійснювалася європейськими державами на цьому континенті. Зазначена тенденція особливо яскраво проявилася в 1890 р., у ході обговорення Гельголандсько-Занзібарського договору.

Однак ставлення громадськості Великої Британії до англо-німецьких суперечностей в Африці не було одноставним. Окремі представники інтелігенції, громадські організації, торгово-фінансові кола, місіонери відразу ж, в 1884-1885 рр., негативно сприйняли початок колоніальної політики Німеччини в Африці. Представники цих соціальних груп відразу ж почали спонукати уряд до протидії експансії Німеччини і самі, не чекаючи рішень офіційної влади, діяли. Компанії укладали «договори» з місцевими правителями і вождями африканських племен про перехід їх «під захист» або суверенітет Великої Британії; місіонери використовували пресу, трибуну парламенту для публічних заяв, де засуджували методи німецької колонізації; адміністрація Капської колонії, її жителі проводили антинімецькі демонстрації, відправляли делегації і повідомлення в уряд метрополії, з метою перешкодити розширенню кордонів колоній Німеччини в Південно-Західній Африці.

Уряд Британської імперії іноді прагнув дистанціюватися від таких дій, а коли було вигідно, підтримував їх, використовуючи як непрямий важіль протидії німецькій колоніальній експансії. Але, навіть така підтримка антинімецьких дій, з метою запобігання погіршення взаємин з Німеччиною, здійснювалася урядом украй обережно.

Список літератури:

1. Парфёнов И.Д. Колониальная экспансия Великобритании в последней трети XIX в. (Движущие силы, формы и методы) / И.Д. Парфёнов – М., 1991. – 190 с.
2. Улановская И.А. Борьба за Восточную Африку и пресса (1884-1890) / И.А. Улановская. – М., 1969. – 213 с.
3. Carrol E.M. Germany and the Great Powers. 1866-1914. A study in public opinion and Foreign Policy / E.M. Carrol. – New York, 1966. – 852 p.
4. Coupland R. The Exploitation of East Africa / R. Coupland. – London: Methen and Co., 1939. – 507 p.
5. Edinburgh Review. – London, 1890, vol 171. – P. 569-570.
6. Kennedy A.L. Salisbury, 1830-1903. Portrait of a statesman / A.L. Kennedy. – London-New York, 1971. – 409 p.
7. Louis W.R. Great Britain and German Expansion in Africa. 1884-1919 / W.R. Louis // Britain and Germany in Africa. Imperial Rivalry and Colonial Rule. New Haven – London, 1967. – P. 3-51.
8. Lovell R.I. The Struggle for South Africa. 1885-1899. A Study in Economic Imperialism / R.I. Lovell. – New York, 1934. – 438 p.
9. Marlowe J. Cecil Rhodes. The anatomy of empire / J. Marlowe. – London, 1972. – 304 p.
10. Medlicott W.N. Bismarck, Gladstone and the concert of Europe / W.N. Medlicott. – London, 1956. – 353 p.
11. Morris J. Pax Britannica / J. Morris. – London, 1966. – 551 p.
12. Robinson R., Gallagher J. Africa and Victorians. The official mind of Imperialism / R. Robinson, J. Gallagher. – London, 1961. – 492 p.
13. The Times. – July 5. – 1887. – P. 5.

Валюх Л.И., Плюта Н.В.

Ровенский государственный гуманитарный университет

ОЦЕНКА КОЛОНИАЛЬНОЙ ЭКСПАНСИИ ГЕРМАНИИ ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ ВЕЛИКОБРИТАНИИ (ПОСЛЕДНЯЯ ТРЕТЬ XIX В.)

Аннотация

Осуществлен анализ реакции британской общественности на начало немецкой колониальной экспансии в Африке (последняя треть XIX в.). Освещена экспансионистская риторика представителей интеллигенции, общественных организаций, торгово-финансовых кругов, миссионеров Англии. Представители этих социальных групп, в основном, сразу же начали побуждать правительство к противодействию экспансии Германии и сами, не дожидаясь решений официальных властей, действовали. Правительство Британской империи иногда стремилось дистанцироваться от таких действий, а когда было выгодно, поддерживало их, используя как косвенный рычаг противодействия немецкой колониальной экспансии. Но, даже такая политика, с целью предотвращения ухудшения отношений с Германией, осуществлялась правительством крайне осторожно.

Ключевые слова: Великобритания, Германия, экспансионизм, колониальная политика, общественное мнение.

Valiukh L.I., Pliuta N.V.

Rivne State University of Humanities

ESTIMATION OF COLONIAL EXPANSION OF GERMANY BY GREAT BRITAIN COMMUNITY (THE LAST THIRD OF XIX CENTURY)

Summary

The analysis of reaction of British community to the beginning of German colonial expansion in Africa (the last third of XIX century) was conducted. Expansionistic rhetoric of intelligence representatives, public organizations, trade and financial groups, English missionaries was enlighten. Representatives of these social groups, in their major part, started to encourage the government to counterwork German expansion immediately, and were acting solely not waiting for the decisions of the official authorities. The government of Great Britain sometimes was trying to separate itself from such actions, but when it was favorable, was supporting them using it as indirect lever of influence over counterwork to German colonial expansion. But even such policy was conducted by the government very carefully to avoid deterioration of relationship with Germany.

Keywords: Great Britain, Germany, expansionism, colonial policy, public opinion.